

O INTERVENȚIE MINIMĂ URMATĂ DE O RESTAURARE
LABORIOASĂ. MĂSURI DE RESTAURARE ȘI
CONSERVARE LA LITOGRAFIA „ALIANȚA CELOR TREI
PRINCIPI” DE MAIOR D. PAPPASOGLU

ROXANA DIACONU*

Cadrul istoric așa cum e relatat în lucrare.

„Alianța lui Mihai-Bravul cu Sigismund Bathori Principele Ardealului și cu Ștefan Răzvan, domnul Moldaviei, la anul 1595, octombrie 15.

În urma retragerii lui Mihai Bravu de la Călugăreni în munții Rucărului, face Sfânta Alianță cu Sigismund Bathori principele Ardealului și cu Ștefan Răzvan, domnul Moldaviei, cel dintâi intră în țară cu o oștire de 45 de mii oameni și 54 tunuri, ardeleni, unguri, germani, italieni, poloni și cazaci pe care îi avea deja pregătiți la Beligrad; iar Domnul Moldovei intră tot prin Transilvania cu 3.200 oameni și 22 tunuri; se opresc toți în munții Rucărului și la Cetatea lui Negru Vodă, după Dâmbovița. Fac solemnul jurământ de eternă alianță față atât cu Mitropolitul Eftimie cât și nunciul catholic Alfonso Visconti (cardinal) precum și toți generalii oștilor.

În această alianță s-au arătat iubirea de vecinătate către noi a Magistraților cetățenești a Sibiului, a Brașovului, a Mediașului, a bistrișenilor care cu cheltuiala lor au trimis și ei ajutor, câte o mie de voinici pedestri și călări, sași (...) corp îmbrăcați în diferite fețe, negru, albastru, verde și roșu. Și toți aceștia erau sub comanda (lui) Ștefan Bocskay având și el din secui o mie două sute de pedestri și opt sute de lănceri.

Două fenomene ce s-au arătat în tabăra acestei oștiri: Un vultur mare, negru ce vine în zbor din munți și se așează pe cortul prințului Bathori și un Comet mare ce se arată pe cer în ziua de 15 octombrie, a fost destul ca să încurajeze toată oastea că bătaia o vor câștiga; așa a și fost, căci a doua zi se pun pe marș spre Cetatea Târgoviște, începe a o bate, arde fortăreața din lemn, intră în cetate, trag măcelul, robesc, captivează pe Ali și pe Mehmet Pașa și iau la goană formidabila oștire comandată de Sinan Pașa, a trecut Dunărea, iau Giurgiu, ard fortul Sfântu Gheorghe, trec în Rusciuc, robesc, măcelăresc și ard;

---

* Muzeul Municipiului București.

și astfel de la această epocă a anului 1591 începe gloria armatelor românești până la anul 1601. Iată dar ce va să zică ajutorul bunului vecin, când te afli cu dânsul în bună înțelegere și frăție fie el cine o fi”¹.

Argumentarea diferitelor intervenții pe lucrare.

Litografia reprezentând „Alianța celor trei principii”, din punct de vedere al conservării este o lucrare destul de solicitată pentru că a fost expusă în diverse expoziții tematice. Din acest motiv, ea a mai trecut prin laboratorul de restaurare. În trecut, în laboratorul de restaurare intra un volum însemnat de lucrări care necesitau intervenții ce trebuiau rezolvate într-un timp scurt pentru a putea fi etalate în expoziție. Timpul insuficient de alocare fiecărei lucrări pentru restaurare a determinat măsuri de moment. Așa este cazul și acestei litografii, în care s-a optat pentru o minimă intervenție care să ofere o conservare profilactică și să poată fi expusă pe timp limitat.

În 2017 lucrarea a revenit la restaurare tot înaintea expunerii sale într-o expoziție. De această dată, s-a optat pentru o intervenție laborioasă de restaurare, în detrimentul alteia care nu a mai intrat în expoziție.

Restauratorul trebuie să ia atitudine. El trebuie să colaboreze cu muzeograful care coordonează organizarea unei expoziții în vederea etalării lucrărilor într-o bună stare de conservare. Restauratorul este cel care poate stabili timpul pe care îl poate aloca unei lucrări care trebuie restaurată. De aceea, programarea expozițiilor și intrarea lucrărilor la restaurare să fie făcută minim cu un an înainte, în funcție de problemele de restaurare. Dacă se acordă suficient timp restaurării și uscării intervențiilor, etalarea lucrării în condiții optime nu va determina deformări ulterioare ale acesteia.

Descrierea stării de conservare.

Litografia „Alianța celor trei principii” prezenta la momentul reintrării ei în laboratorul de restaurare consolidări ale fisurilor realizate pe fața lucrării și integrate apoi cromatic. Spatele lucrării era dublat cu pânză și nu permitea consolidarea din spate ca măsură rapidă. Zonele marginale prezentau multiple fisuri, rupturi consolidate cu vâl japonez. Lacunele consolidate cu hârtie modernă de aceeași grosime cu lucrarea au rămas neintegrate cromatic din lipsă de timp și au fost ascunse sub passe-partout (Fig.1).

Fisurile erau adânci pentru că se vedeau și prin dublura de pânză groasă. Pânza în zonele fisurilor era dezlipită, ridicată și încrețită. Pentru a se putea realiza consolidările, era neapărat necesară scoaterea dublărilor de pe spatele lucrării. Dar înainte de această operație, pentru a menține unitară lucrarea trebuie făcut un face-ing².

---

¹ Lt.-Col. D. Pappasoglu, *Portretele Prinților și topografia munților sunt după original, Editor, Compuitor, 1883.*

² Face-ingul constă în lipirea unor ștraifuri de voal japonez pe fața lucrării în zona fisurilor și rupturilor. Voalul japonez poate fi lipit cu NaCMC sau pap de amidon fără a fi apoi presat cu

Fig. 1. Prima intervenție, rapidă, de conservare.

Avantajul litografiei era acela de a avea o tehnică stabilă fără riscul migrării culorilor. Litografia noastră este monocromă. Problema ei cea mai mare este friabilitatea hârtiei.

Execuția restaurării.

După analiza preliminară, microscopii, fotografii, desprăfuire și face-ing, lucrarea se așează cu fața în jos pe un plexiglas acoperit cu o țesătură de mătase artificială. Mătasea a fost întinsă fest pe plexiglas pentru a împiedica lipirea zonelor cu face-ing de suprafața platanului. A urmat umezirea pânzei de pe verso și menținerea în stare umedă până la scoaterea ei totală de pe lucrare.

În timpul îndepărtării pânzei am descoperit că aceasta nu era lipită direct pe lucrare așa cum bănuiam ci pe un alt carton. Deci lucrarea a fost dublată de două ori: odată pe carton și apoi dublată pe o pânză. După îndepărtarea cartonului lucrarea apărea ca într-un joc de puzzle. Scoaterea urmelor de gelatină cu care a fost lipit cartonul a fost o etapă migăloasă datorită multiplelor rupturi și pentru că hârtia pe care era executată litografia era subțire (Fig. 2).

Când hârtia era încă umedă, toate bucățile care compuneau lucrarea s-au apropiat ușor pornind de la centru spre margini pentru ca la îmbinări să nu existe spațiu liber. Fiecare ruptură în parte a fost consolidată cu șiret din hârtie japoneză și lipită cu NaCMC. Deasupra fiecărei consolidări s-a pus pâslă și greutate pentru a-i asigura uscarea și planeitatea până la finalizarea tuturor consolidărilor.

---

fălțuitorul.

Fig. 2. Litografia după scoaterea dublărilor.

Pentru a mări rezistența consolidărilor lucrarea a fost dublată pe toată suprafața cu voal japonez. După aceea, pe deasupra lucrării a fost pusă o bucată de organza, apoi o păslă și un platan. Deasupra s-au așezat câteva greutateți și s-a lăsat până a doua zi. Pâslele s-au schimbat de câteva ori până la uscarea și presarea lucrării.

După finalizarea intervențiilor de pe spate, încep cele de pe fața lucrării. Se îndepărtează la uscat fiecare face-ing cu ajutorul unui bisturiu sau ușor umezit în locurile unde nu se poate altfel. În acest caz, după îndepărtarea vâului japonez acolo unde lucrarea este încă umedă, se acoperă cu bucăți mici de păslă și greutateți pentru uscarea și presarea zonei și a nu permite deformarea lucrării. De asemenea au fost scoase vechile consolidări. Acolo unde era necesar, în special pe zonele marginale au fost efectuate consolidări suplimentare. După fiecare set de operații, sau la încheierea orelor de lucru, lucrarea era așezată de fiecare dată între pâsle și platane și pusă la presă (Fig. 3).

Când lucrarea era bine uscată și întinsă au început reintegrările cromatice în linii cât mai fine.

La final dar și pe parcursul procesului de restaurare au fost făcute fotografii martor. Ultima operație a fost montarea în passe-partout (Fig. 4).

Fig. 3. Face-ing pe zonele deteriorate.

Fig. 4. Lucrarea la final.

Am făcut o descriere mai detaliată a operațiunilor de restaurare pentru a arăta că o astfel de problemă necesită timp, răbdare, concentrare, eliberare de stresul timpului pentru a putea acorda atenția care se cuvine unui obiect de patrimoniu.

Un proiect de expoziție făcut cu suficient timp înainte de expoziție, în care să se știe clar de la început locul fiecărei lucrări, cât și consultarea cu restauratorul înainte ca lucrările să fie trimise la restaurare ar aduce rezultate mult mai bune.

A MINIMAL INTERVENTION FOLLOWED BY A LABORIOUS
RESTORATION. MEASURES OF PRESERVATION AND
RESTORATION OF LITHOGRAPHY "ALIANȚA CELOR TREI
PRINCIPI" BY MAJOR D. PAPPASOGLU

Abstract

A work that evokes the era of Mircea the Elder was the subject of several exhibitions. Lithography has been temporarily consolidated due to the urgent need to be displayed. The restoration was a laborious process that required much more time to be allocated for its completion.

The paper presents a big degree of difficulty because of its relatively large size and especially its friability.